



ПАВЕЛ ВЕЖИНОВ

Нощем с белите коне

**НАСТОЯЩОТО ИЗДАНИЕ Е ПОСВЕТЕНО
НА 100-ГОДИШНИНАТА
ОТ РОЖДЕНИЕТО
НА ПАВЕЛ ВЕЖИНОВ**

© Павел Вежинов, 1975, 1976, 1980, 1981, 1983, 1987, 2000, 2014
НОЩЕМ С БЕЛИТЕ КОНЕ

© Виктор Паунов, художник на корицата, 2014
© **Enthusiast** – запазена марка
на „Алто комюникейшънс енд пбблишинг“ ООД, 2014

ISBN 978-619-164-138-3

ПАВЕЛ
ВЕЖИНОВ

Нощем
с белите
коне

enthusiast
| VINTAGE
София • 2014

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Павел Вежинов за „Нощем с белите коне“ и за науката.....	7
II. НОЩЕМ С БЕЛИТЕ КОНЕ (роман)	
Първа част	13
Втора част.....	157
Трета част	282
III. Послеслов от автора	457
IV. Библиография.....	458

ПАВЕЛ ВЕЖИНОВ
ЗА „НОЩЕМ С БЕЛИТЕ КОНЕ“ И ЗА НАУКАТА

Какво бих могъл да кажа за моя роман „Нощем с белите коне“? Наистина не е прието авторът да говори за образите и идеите на своите книги. Пък и смисълът на всеки прочит се крие именно в това – читателят сам да стигне до изводите на автора. И все пак ще споделя с вас някои по-обща мисли, главно за образа на моя основен герой академик Урумов. Несъмнено това е човек, минал през горчилките на живота, особено що се отнася до това, което сме свикнали да наричаме лично щастие. И въпреки това в никоя част той не е сломен герой, въпреки трагичния край на живота му. Но коя е причината за неговата все по-нарастваща душевна сила, за неговия несломим характер? Отговорът на тоя въпрос, разбира се, не е един. Но ще си позволя да подсказва най-главния от тях – неговото чувство и усещане за лично достойнство. Или за човешко достойнство.

Лишена от достойнство, човешката личност едва ли би имала сериозното основание да се нарича изобщо личност. Борбата за изграждането и съхранението на човешкото достойнство е безспорно най-тежката и най-драматичната, която може да се види в моралното съществуване на кой да е човешки индивид. А от тук, разбира се, произхожда и простото следствие, че едва ли има по-голямо морално престъпление от всяко посегателство върху достойнството на човешката личност.

Често ме питат как ми е хрумнала идеята за този роман. Едва ли идеята може „да възникне“ или „да хрумне“ – това се отнася по-скоро до сюжетите, които наистина могат да се появят внезапно

или да бъдат подсказани от някоя случка. Обикновено идеите на романа се утвърждават след дълъг размисъл, след сериозна проверка, докато престанат да бъдат просто идеи, а се превърнат в убеждения.

Моите книги се основават преди всичко и главно върху моите лични наблюдения и размишления върху живота. Но аз едва ли бих могъл да ги осмисля достатъчно без сериозни научни познания. Може би ще ви се види куриозно, но от науките най-малко ме е интересувала психологията. Според мен по-високо от психологията като наука стои самата литература. Но наистина имам особен интерес към философията, към социологията, както и към някои фундаментални науки.

Според мен в съвременния свят не е възможно да бъдеш сериозен писател без задълбочено познание на някои науки, главно на тия, които са свързани със самата тематика на художественото произведение. Ще ви дам конкретен пример. Когато замислих романа „Нощем с белите коне“, реших главният герой проф. Урумов да бъде биолог. Първото ми основание беше, че сам аз като човек имах влечение към тая наука и някои макар и повърхностни познания. Но те в крайна сметка се оказаха недостатъчни, тъй като самата наука в развитието на романа се третира сюжетно. Урумов става автор на научна хипотеза, която осмисля целия му досегашен научен живот и открива нови перспективи към самата наука. Но откъде да взема тази хипотеза? Нямах друг изход – седнах и започнах да уча. Бяха ми необходими много месеци, докато стигна до нещо. И все пак съчиних хипотезата – на своя глава и отговорност. След като написах романа, дадох ръкописа на един мой приятел биолог. Прочете го много внимателно и ми каза следното – при сегашното състояние на биологията тази хипотеза нито може да се потвърди, нито да се отрече. Това ми беше напълно достатъчно. Много добре съзнавах, че това, което днес биологията не може да отрече, утре, когато набере сили и познания, може напълно да опровергае. А това няма ли да хвърли сянка върху самата книга? И досега си мисля – едва ли. В случая аз не търсех действителната научна истина, а художествените мотиви на развитието на сюжета

и характерите в романа. Пък ме съблазняваше и мисълта: ами ако улуча случайно!

Романа „Нощем с белите коне“ съм го мислил най-малко три години. Никога не сядам да пиша, без предварително да знам какво ще пиша. Обмислям замисъла, но сюжетните ходове, случките, събитията, героите аз ги имам предварително само двайсет на сто готови в себе си. Това са островчета, плътно разработени в съзнанието ми. Опорни точки на работата. Всичко друго се ражда в процеса на самата работа. Героите оживяват в мен и започват да действат по своя вътрешна логика.

Например в романа главният герой е академик биолог. Първоначално книгата се казваше „Академикът и момчето“. Тогава ставаше въпрос за неговия син (който впоследствие се превърна в племенник). Исках да направя сравнение между две поколения научни работници. Този замисъл го смятах като размисъл върху обществената природа на човека. Какво представлява съвременният и класическият тип учен? Когато героите ми започнаха да живеят в произведението, аз се убедих, че по-важна е емоционалната сфера, в която действат, и че фактическата разлика между поколенията не е толкова в начина на мислене, макар и то да е различно, а в емоционалната им природа. Така от социален, романът се превърна в роман на чувствата. Самият замисъл се промени, без да се променя сюжетът. В първоначалния замисъл романът започва със смъртта на жената на академика. Аз не мислех да я правя действителен герой, но после разбрах, че главният герой до голяма степен би се разкрил именно чрез нея. Въведох ретроспекцията и написах цяла първа част, в която разказвах главни моменти от живота на академика и жена му. По този начин изясних емоционалната природа на главния герой. След като въведох ретроспекцията в първата част, трябваше да я използвам като литературен маниер и в другите две части.

На тази книга не трябва да се гледа като на „научен роман“. По принцип всяка жанрова ограниченост, както и всяка тематична, съсловна или професионална ограниченост стесняват художествените позиции на автора. Дори когато съм писал научнофантастич-

ни романи, чисто научните въпроси са били на заден план. И там са ме интересували главно нравствено-етичните и социални проблеми. Все пак познавам голям брой учени от всички поколения, така че имам доста богат личен опит в това отношение.

Вие навярно сте забелязали, че хората на науката са привилегирани герои на моите книги. Сам аз имам особен пиетет към науката, смятам я за една от основните сфери (заедно с изкуството и философията), в която се проявяват силата и могъществото на човешкия дух, блясъкът на човешкия гений. Науката освен това е открита и свободна територия, в която нямат място никакви предразсъдъци и предубеждения, където догматичното и схематичното мислене най-бързо показват своята негодност и несъстоятелност. Голямата наука (а тя е единствената, която трябва да ни интересува) изисква хора с много високи, да не кажа изключителни качества на ума и характера. И дори това не гарантира истинския голям успех, забележителното откритие. Иска се освен това талант, дори въображение и интуиция, които понякога помагат там, където знанието е недостатъчно. Учени от този тип са според мен Галилей, Да Винчи, Айнщайн. Посредственият ум, безкрайното практикуване са органически чужди на всяка сериозна наука.

При съвременното състояние на науката един истински учен трябва да бъде и добър организатор, това се включва в научната му квалификация. Който не може да си подбере добри помощници или не разбира добре своята наука, или се интересува само от своя личен принос в нея, рискува жестоко да се излъже. Дори Урумев, който не е ръководител от такъв тип, по една случайност не става жертва на посредствеността, която е търпял и допускал до себе си. Когато в един колектив талантливите и способни хора са малко, рисковете винаги са огромни. Около талантливия човек се събират и налепват паразити, които се мъчат да си пробият път с цената на неговите труд и усилия. Но това все пак е по-добрият случай, колкото и да е противен и несправедлив. Обикновено бездарникът се страхува от талантливия, тъй като той му препречва пътя, показвайки на практика какво може и трябва да се очаква от един истински учен. Бездарникът се стреми и при най-малка възможност да

му пречи, да омаловажава до голяма степен неговите постижения. Върховете на науките са твърде високи, понякога дори най-добро-намереният ръководител може да бъде подведен.

Племенникът на Урумов е най-критикуваният герой на романа и в същото време най-голямата надежда както на самия автор, така, иска ми се да вярвам, на всеки читател, който може да се ориентира в истините на живота. Сашо има наистина великолепни качества на учен. Преди всичко това е неговият ум и великолепната школа, която е получил от вуйчо си. Той не само възприема школата, но вижда по-добре от Урумов нейните богати възможности. Умее да мисли силно, свободно, самостоятелно, без да бъде препъван от предубеждения и предразсъдъци, без да бъде спиран от догми и авторитети. Неговата деловитост ще му помогне да стигне по най-краткия път до целта. Дори моралната му ограниченост и емоционална хладина му позволяват да върви към нея, без да държи особено на приети норми и скрупули. Но той може да бъде подведен, преди всичко от себе си, от своята самоувереност, от своя прагматизъм, който го кара да вярва, че всичко, което е разумно и полезно, само може да се защити от всякакви посегателства. Без да бъде наивен в преценките си за хората и обществото, той невинно си дава сметка за истинската сложност на явленията и процесите.

Урумов е личността, която според мен е преминала бариерата. Той търси истината там, където други не я търсят, и е на път да направи велико откритие. Това вече говори за един нов тип човек.

Аз имам по-топло отношение към Урумов, отколкото към Сашо. Мисля, че към Сашо изпитвам достатъчно уважение. В сравнение с вуйчо си, той е един ясно мислещ човек, без скрупули, не признава догмите, няма предубеждения, готов е да върви към целта, без да се страхува, че това е непознато или не е казано.

Академик Урумов повече се страхува да изяви своите права и своята научна истина, не желае да я защити, да я напечата, да я подсказва на другите. Сашо е оная страна на академик Урумов, която му липсва – деловитост, ясен и практичен ум, способност да преодолява препятствия. Но при младежа – силният ум, интелек-

тът, умъртвява неговата емоционална природа. Наистина е така. Разумът надделява над чувствата, той побеждава чувствата. Човек, който е зает с един голям проблем, големият учен наистина няма много време да се отдава на чувства. Цялото човечество върви по този път. Всяка човешка дейност става все по-рационална, все по-трудна, все повече емоционалната природа отстъпва на разсъдъка. Докъде ще продължим по този път? Нима ние съществуваме само за да създадем материална цивилизация, да създаваме удобства за живота, нови машини, телевизори и какви ли не изобретения?

Не вярвам в нищо – ни идеали, ни дела, ни мисли, които да не са породени от чувства и не могат да се изразят чрез чувството. Важна е вътрешната мярка, с която премерваме нашия разум с пълнотата на нашите чувства. Всяка друга представа за морал, съвест, истина и съвършенство ще бъде най-малко произволна или фалшива.

ИЗПОЛЗВАНИ СА ОТКЪСИ ОТ:

- Вежинов, Павел.** Голямата наука изисква хора с ум и характер: Интервю / Водещ Георги Чаталбашев (за „Нощем с белите коне“). // Антени, №14, 2 април 1976.
- Вежинов, Павел.** Разговор с ученици от Математическата гимназия – София / Водещ Райна Сотирова [май, 1981] // Съвременник, 1983, №4.
- Вежинов, Павел.** Биографията на една книга: Интервю / Водещ Мария Арнаудова [1982] // Пламък, 1983, №3.
- Вежинов, Павел.** Пиша, докато изпитвам удоволствие: Интервю / Водещ Мария Димитрова [1974] // Народна култура, №4-5, 9 ноември 1984.
- Предговор** към Нощем с белите коне: Роман. 4. изд. – Пловдив: Хр. Г. Данов, 1981. – 412 с.

ПЪРВА ЧАСТ

1

Академикът все още работеше. Отдавна бе минало полунощ, през отворения прозорец свободно нахлуваше нощният въздух, смесен с лугавия мирис на канална вода, която се мъкнеше едва-едва в каменното корито на реката. Беше необикновено тихо в тоя час, тихо като в малките провинциални градчета, когато се чува как плъховете шумолят в кофите за боклук и кучетата се прозяват в съня си. Само от време на време по булеварда профучаваше някоя закъсняла кола с червени драконови очи на тила си и мръсна бензинова опашка, която дълго след това се утайваше в клоните на дърветата. Към два часа мина камионната поливачка, водата шуртеше като в дъжделивите пролетни нощи и скоро похабеният гранитен гръб на паважа лъсна на светлината. След това отново стана спокойно и тихо.

Академикът не усещаше ни шумовете, ни миризмите. Профилът му, малко восъчен, но все още тънък и отчетливо изрязан, не издаваше ни жизненост, ни умора. И все пак в цялата му фигура се долавяше нещо отпаднало и унило, макар и изпълнено със скръбно достойнство, като в позата на умирация благородник от Тракийската гробница. Мир, неподвижност и вечност в охрата на старите мебели, на кожените кресла, на овехтелите книги – неща от друг, далечен и отдавна изчезнал свят, който се появя-

ва като призрак само в късните летни нощи. Беше седнал зад своето старо полувековно бюро на удобен тапициран стол с вити крака. Вече две десетилетия не бе преместил ни една вещ от кабинета си, не бе прибавил нищо освен книги, не бе изнесъл нищо освен ръкописи. Като не се смятат, разбира се, двете възглавнички на стола, които жена му бе купила от Чешкия културен център. Отначало възглавничката беше само една – виолетовата, – но след това се принуди да прибави още една, резедава. И той не разбираше как тъй бюрото бе пораснало неусетно под носа му, сега клавиатурата на стария „Ремингтон“ му стоеше малко височко. Беше отслабнал много през последните две-три години, но дори не смееше да помисли, че чисто и просто се е смалил с няколко сантиметра – като пенсионираните учители, които загубват част от гръбнака си зад училищните катедри. Лицето му все повече добиваше мътния цвят на лошата печатарска хартия, очите му губеха блясъка си и се обезцветяваха и само косата упорстваше, сивееше, но не побеляваше. Но академикът по биологични науки, със свой личен принос в геронтологията, се мъчеше да не забелязва тия неща. Имаше някакво усещане за тях, но ги пъдеше от мисълта си, макар че отдавна се бе примирил с възрастта.

Когато поливачката мина по булеварда, той остави писалката и се заслуша. Тоя силен и жив шум, толкова неочакван в топлата тишина, изведнъж му напомни нещо хубаво и далечно, нещо скръбно в същото време, нещо, свързано с годините, които се движеха бавно и тихо като сенки. Тогава живееше в голяма жълта къща с чугунена дворна ограда. И къщата бе много солидна, с жълти марсилски керемиди и цинкови улуци. Да, улуците, може би оттам идваше споменът. Един от тях през цялата година пееше точно под прозореца му – ту звънко като цимбал, ту тихичко и приспивно като арфа. Бяха чудни улуци, като тръби на орган, и сезоните сякаш пееха в тях с дъха си и дъждовете си. Той помнеше и навеса от непрозрачно

стъкло над четирите каменни стъпала на входа, леко позеленяло от мъха на годините. Под стъклото светеше цяла нощ силна електрическа лампа и когато валеше дъжд, той сякаш танкуваше в светлината, гол и с протегнати към небето ръце. Тоя спомен не го напускаше през годините и никога нямаше да го напусне. Беше и красив, и мъчителен спомен, защото напомняше смъртта на майка му.

Не помнеше вече лицето на майка си, но помнеше нейната смърт и дъжда, който барабанеше като луд върху навеса. Помнеше и своя отчаян плач, който бе покъртил всички сродници. Помнеше черните кръгли чадъри, коравите яки, опушената кадилница, която се размахваше и звънтеше край ковчега, пламъка на свещите, размазан от бликащите сълзи. Майка му бе починала при раждането на третото си дете, някакво омразно парченце розово месо, някакво жалко момиченце, дошло съвсем внезапно на тоя свят, без никой да го желае. Наскоро след това в боевете при завоя на Черна загина и брат му. Тая страшна новина обезкуражи всички. Баща му съвсем се затвори в себе си, едва поглеждаше момчето. На тоя свят като че ли го занимаваха само неговите болни, макар че и с тях се държеше сухо и малко надменно. Момчето бе намразило до смърт тия негови болни, които често изпълваха не само чакалнята, но и коридорчето до входната врата. Мразеше ги за техните печални, унили лица, за угасналите им погледи, за безнадеждно свитите рамене. Сред тия хора растеше мълчалив, самотен, невесел. Нямаше никаква радост в дните, нищо освен книгите и песента на улуците. Към стъкления навес в дъждовни дни той вече никога не поглеждаше.

И само един-единствен светъл лъч, който никога нямаше да забрави.

Веднъж привечер пред къщата им спря черна лакирана карета. Никога през живота си не бе виждал нито такава карета, нито такива прекрасни коне – едри, доматеночервени, с бели гривы и бели копита. От нея слезе човек като

в приказките – в ливрея със златни ширити, с триъгълна везана шапка, в бели чорапи, опънали яките му прасци. И косата му бе бяла като чорапите, само бузите му бяха много румени, а очите сини като на момиче. Той изкачи бавно, с достолепие четирите стъпала и позвъни, без да сваля белите си ръкавици. В такива случаи обикновено отваряше последният от редицата на болните, но сега момчето изскочи бързо и зяпна слисано необикновения гост. Това, изглежда, направи хубаво впечатление на човека с везаната шапка.

– Тука ли е татко ти? – запита той.

Говореше малко надут, малко неразбрано – не като българин.

– Тука е – отвърна момчето. – Има болни при него.

Човекът с везаната шапка погледна над главата му. Видът на скупчените в коридора сиви, безрадостни хора сякаш го отврати.

– Предай му тоя плик... Ама веднага...

Пликът беше продълговат, бял, със златни ръбове и шампосана златна корона в ъгъла. Момчето веднага го отнесе в кабинета. Пред вратата спря, поколеба се, после почука леко. Никога не беше влизал при баща си, когато там имаше болни, но заповедта на човека с шапката си беше заповед. После натисна голямата бронзова дръжка и влезе.

И спря като закован на прага, гледаше смаяно най-странното и най-невероятно видение, което би виждал в живота си. Сред кабинета на височко въртящо се столче бе седнало младо момиче, голо до кръста, в черна пола, която падаше на много едри плисета до пода. Косата му бе руса, сините ясни очи го гледаха стреснато. Но на момчето се стори, че никога през живота си не бе виждал нещо по-ослепително и красиво. Бялата кожа сияеше като седефена и сякаш нямаше нищо по-съвършено на тоя свят от нежния овал на гърдите ѝ. Баща му свали стетоскопа от ушите си и го погледна сърдито.

Павел Вежинов
НОЩЕМ С БЕЛИТЕ КОНЕ

Редактор *Вида Делчева*
Художник *Виктор Паунов*
Коректор *Снежана Бошнакова*
Предпечат *Лиляна Карагьозова*

Българска. Осмо издание.
Формат 108×84/32
Печатни коли 29

ISBN 978-619-164-138-3

Издава
enthusiast

Запазена марка
на „Алто комуникейшънс енд пблшиинг“ ООД

София, ул. „Кракра“ № 20
тел. 02/ 943 87 16, факс: 02/ 943 87 18
e-mail: office@enthusiast.bg

Книгите на „Ентусиаст“ може да закупите с отстъпка
от www.bookstore.enthusiast.bg



www.bookstore.enthusiast.bg

Печат МУЛТИПРИНТ ООД

ПАВЕЛ ВЕЖИНОВ

Нощем с белите коне

Той лежеше в мрака, сърцето му бе неспокойно. И изведнъж си припомни белите коне, сините бели коне, в нощ, каквато не е възможна – гъста като кръв, студена като стъкло. Изящните ноздри, отворени като очи, стремително опънатата шия. Той знаеше много добре защо иска да купи картината. Това беше всъщност неговият пръв спомен, първото нещо, което бяха зърнали смаяните му детски очи. Светът не беше се появил пред него постепенно и бавно, не бе изплувал от сенките, не бе се втвърдил от хаоса. И тъй да е било – той не го помнеше. Светът се бе отворил пред него, както се отваря театрална завеса. И тогава той бе видял синята нощ и белите коне, които отчетливо чаткаха с железните си копита. Висок кабриолет с корави седалища и дъсчени облегалки, който подскачаше по неравния път. Спускаха се по някаква глуха планинска клисура, конете тичаха в равен тръс, отначало той виждаше само гърбовете им и острият им уши. Спускаха се тъй цяла вечност, сякаш пътуваха за някакъв друг, тъмен и подземен свят. И макар да бе нощ, той виждаше всичко с поразителна яснота.

www.enthusiast.bg



9 786191 641383

Цена 18,00 лв.